

zijn toegedaan?" viel hij een keer tegen Anton uit. „Je bent helemaal geen type voor een communist.“ „Wat is dan wel het type?“ „Dat weet ik niet precies," bekende Evert. „Ik heb meerdere keren een beeltenis gezien van Stalin. Dat is de duivel in eigen persoon. Dat zie je zo.“ „Ja, ze weten Stalin wel monsterlijk af te beelden. Maar je zag dan zeker foto's in de kranten die allemaal gelijkgeschakeld zijn.“ „Nee, nee," viel Evert uit, ook in ons orgaan van de kerk zag ik dat beeld.“ „Des te erger voor de kerk dat ze Stalin afbeelden zoals de fascistten dat doen," wierp Anton tegen en vervolgde: „terwijl ons lot voor een belangrijk deel van de mensen in de Sowjet-Unie afhangt. Zij vechten het hardst tegen onze vijand, de nazi's. Zij brengen de grootste offers. Zij zijn onze bondgenooten. Als je het zo bekijkt is Stalin meer een instrument in handen van God dan van de duivel.“ Op dit punt aangeland, moest Groen tussenbeide komen. Want het idee dat Stalin een instrument van God zou kunnen zijn, ging Evert al te ver. De discussie liet hem echter niet los. „Waarom ben je eigenlijk communist?" wilde hij een keer weten. Anton probeerde dan uit te leggen dat de beginselen van het communisme zich bezighouden met de maatschappij, met de aarde en de mensen en niet met het hiernamaals. „De communisten strijden tegen fascisme, tegen uitbuiting van de ene mens door de andere. Tegen dit hele systeem dat kapitalisme heet. De communisten strijden voor gelijke kansen voor alle mensen op deze aarde. Daarom willen zij verandering van de bezitsverhoudingen.“ „Juist," viel Evert hem in de rede. „Zij zijn voor afschaffing van het persoonlijk bezit.“ „Dat lees jij in je kerkblad.“ „Is het dan niet zo?" „Nee. Wij zijn voor afschaffing van het privé-bezit van de productiemiddelen. Deze persoonlijke eigendommen, zoals ook de grond en de bodemschatten, moeten het bezit van de volken zijn. Niet de macht van een handjevol lieden, die om hun bezit te behouden en uit te breiden, in staat zijn hele volken uit te moorden, zoals nu door de nazi's gebeurt.“ „Een andere keer wilde hij (Evert) weten of Anton niet bang was te sterven.“ „Je gelooft in God noch gebod. Wat denk jij dat na je dood met jou gebeurt?" „Ik denk daar heel eenvoudig over," antwoordde Anton rustig. „Er ontstaat leven om dood te gaan, of zoals een wijsgeer dat een keer zei: „Het leven is waard om te sterven.“ Over het vraagstuk of er een leven na de dood is, waarin Evert vanzelfsprekend geloofde, kwamen zij niet helemaal uitgesproken. „Ik heb geen vrees voor de dood. Iedereen moet deze onder ogen zien. Het is alleen jammer als jonge mensen moeten sterven. In de oorlog gaan miljoenen jonge mensen voor hun tijd. Dat is erg, vooral als je bedenkt dat zoveel jonge Duitsers voor een misdadige zaak de dood worden ingedreven. Het lijkt mij gemakkelijker te sterven als je tegen de misdaad, tegen het fascisme hebt gevochten. (...)" Echter na al deze gesprekken toonden de anderen zich duidelijk bezorgd over het lot van Anton na de dood.

Over één gedachte waren zij het volkomen met elkaar eens. Dat bleek toen Anton op een vraag van Evert, wat hij dacht over de zin van het leven, antwoordde: „De zin van ons leven is strijd. In ons geval strijd tegen het fascisme.“ Het was vanzelfsprekend dat het thema van leven en dood zo vele keren in hun cel besproken werd. Zij wachtten immers iedere dag op het laatste. Elke nacht kon het gebeuren dat de celdeuren zouden worden geopend en dat zij naar buiten moesten treden. Het vuurpeloton zou klaar staan. Zo zou het gaan. Dit beeld hadden zij dikwijls voor ogen. Er was niet aan te ontkomen. Het was moeilijk met deze gedachte te leven. Maar dan beurden zij elkaar op. 's Avonds bij het eten van de hap brood en de kroes vol bruin sap ging Groen altijd voor in het gebed: „Heer, geef ons de kracht de dood rustig onder ogen te zien.“ Zij wensden elkaar goedenacht en probeerden te slapen.“ „Alle personen, die in deze documentaire roman worden beschreven, hebben geleefd of leven nog. Alle gebeurtenissen hebben in werkelijkheid plaats gehad," meldt de achterzijde van dit boek van Gerard Maas. Op wie enigszins op de hoogte is van wat zich afgespeeld heeft in het verzet, zal het relaas zeker een authentieke indruk maken. Feit is dat verzetsmensen uit A.R.-kring, die met communisten te maken hadden, zich in hun principiële verwerping van het communisme niet demoniserend over de mensen uitlieten. December 1944 publiceert het illegale Trouw een artikel „De communisten en de vrijheid", naar aanleiding van een brochure van de zijde van De Waarheid over het karakter van de oorlog voor en na de overval van Hitler op Rusland. Trouw merkt op in dit artikel (mogelijk van de hand van Bruins Slot): „Het gehele betoog is niet nationaal Nederlandsch, maar internationaal-communistisch... Wij vinden deze brochure duidelijk en openhartig. Zij laat zien welk een kloof er gaapt tussen de communisten en de rest van het Nederlandse volk." Daaraan voorafgaande schrijft het: „Wij gelooven dat het communisme, zoowel vanwege zijn consequent materialistische levensopvatting alsook vanwege zijn op die levensopvatting gebaseerde politieke doeleinden een gevaar voor ons volk en voor de staatkundige en maatschappelijke orde, die wij meenden dat voor het welzijn van Nederland noodzakelijk is, beteekent. Het is eenigszins moeilijk in dezen tijd van onze meening dienaangaande op een gepaste wijze reenschap te geven. Wij strijden tegen de Duitschers en hun wereldbeschouwing; de communisten doen het evenzeer en met niet minder overtuiging en overgave. Wanneer wij over deze dingen schrijven is het verre van ons, ook maar in eenig opzicht de trouw aan hun idealen en de bereidheid tot het brengen van het hoogste offer daarvoor, waarvan door zeer vele communisten blijk gegeven is, te miskennen of te na te komen. (...) Wij zouden wenschen dat allen, die onze overtuiging en onze visie op het heil van ons vaderland deelden, zooveel voor die overtuiging over hadden als vele communisten voor de hunne. We moeten onderscheiden tusschen persoonlijkheid en karakter enerzijds en het beginsel anderzijds. Hoe belangrijk de eerste twee ook zijn, beslissend is het laatste. Met volkomen waardeering onzerzijds

dolf Hitl

Ger Gar